

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VII. évfolyam 82. szám

2003. december

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

Gondolatok az örmény liturgia nyomán

**„Hálát adunk Néked, Igazságnak Lelke,
aki megújítod szent egyházadat.
Őrizd meg azt folt nélkül a hit által
a Szentháromságban egészen az örökkévalóságig. Alleluja.”**

Hálaadást kell tartanunk az elmúltakért, hiszen a 2003. év véget ér, jön 2004. Alkalom ez arra, hogy kérjük a megőrzés kegyelmét, hogy létünkkel már most bekapcsolódhassunk a Szentháromság életébe, de ott van bennünk a remény is, hogy ez soha, de soha nem szakad meg, hanem folytatódik egy örökkévalóságon át!

Dr. Sasvári László

Minden kedves olvasónknak boldog, nyugalmas Karácsonyi Ünnepeket és boldog új évet kíván -
Snorhavor nor dári!

a szerkesztőség

Nem tudunk eleget az örmény történelemről, amely egyúttal erdélyi, magyarrá vált örmény őseink őstörténete. Célszerűnek találtuk ezért, hogy a Legújabb történeti kutatások alapján a História c. folyóirat 2002/7 számában megjelent, összefoglaló cikket megismertessük olvasóinkkal.

Schütz Ödön - Nagy Kornél

Az örmények történetéből (Kiállítás a Károlyi palotában)

(II. befejező rész)

Az oszmán-perzsa háborúskodás során megfogyatkozott örmény lakosság mégis fokozatosan

megerősödött. A perzsa kormányzónak érdeke volt az arméniai térség újbóli feltámasztása, amit az örmények visszaköltöztetésével, illetve az oszmán határon túlról való erőszakos átköltöztetésével oldott meg.

Nagy erénye volt az örmény élni akarásnak, hogy a parasztság mellett sok nemes család maradt helyben vagy költözött vissza, és így részt vállalt az örménység gazdasági talpraállításában, összetartásában. Egyes kiemelkedő kolostorok is megtartották birtokosi előjogaikat és így az örmény szellemi élet védelmezői, fenntartói, szervezői maradtak.

A török birodalomban is jelentős örmény kisebbség élt. Az isztambuli örménység a török szultánok telepítési politikájának nyomán került az Aranyszarv-öböl partjára, s itt különféle kiváltságokat kapott. A birodalom törzsterületén kívül éltek még örmények annak vazallus államaiban is, így Erdélyben, a román fejedelemségekben és a Krími Kánság érdekszférájában.

A birodalom alattvalói nem etnikai, hanem felekezeti nemzetek (millet) szerint különültek el egymástól. A birodalom örményeit az örmény millet előljárója képviselte a szultáni hatóságokkal szemben.

1461-ben került sor az isztambuli örmény patriarkátus felállítására. A pátriárka II. (Hódító) Mohamed szultán örmény népének nemcsak egyházi, de világi ügyekben is előljárója lett. Ő volt a felelős az adók beszedéséért, illetve az ő bírái ítélték az örmény közösség ügyeiben. Az örmény patriarkátus még saját börtönnel is rendelkezett. A patriarkátus felállításával hosszú, békés időszak következett be az örmény közösség életében.

A 19. században azonban új szelek kezdtek fújni az addigra Európa „beteg emberévé” váló oszmán birodalom egén, ami az örmények sorsára is kihatott. 1828-ban orosz kézre került Edzsmiadzin, az örmény egyházfő, a katolikosz székhelye. A cárok így lehetőséget kaptak arra, hogy befolyásolhassák a birodalom örmény kisebbségét. A protestáns és katolikus örmények védelme pedig jó ürügyet biztosított Nagy-Britanniának és Franciaországnak is az örmény ügyekbe avatkozásra. Nagy-Britannia az örmény gregorián egyház híveit is pártfogásba vette. Az egyre szorongatottabb helyzetbe kerülő török udvar teljes egyenjogúságot ígért és többekévébő biztosított is a birodalom nem muzulmán alattvalóinak. Ennek fejében azt követelték tőlük, hogy mondjanak le nemzeti, különösen pedig függetlenségi törekvéseikről. Az 1870-es évek végéig az örmény közösség mértékadó körei népük jövőjét még a birodalom keretein belül képzelték el.

Az „örmény kérdés”

Az „örmény kérdés” első kiéleződése 1875 és 1878 közé tehető. Az 1878. évi orosz-török háború előszelével érezni lehetett, hogy a birodalom nemzetiségei nem elégednek meg az addig számukra juttatott jogokkal, hanem szeretnének elszakadni a birodalomtól. Az 1878. évi orosz-török háborúban a Kelet-Anatóliába törő orosz csapatok már az örmény lakosság egyértelmű szimpátiájával találkoztak. (Sok kutató ezt tartja az első lépésnek azon az úton, amely odáig leginkább lojális kisebbségnek tekintett örményeket a birodalomban leginkább gyűlölt kisebbséggé tette...)

1890-ben alakult meg orosz területen az örmények radikális nemzeti mozgalma, a Dasnak, amely 1895-ben szervezte meg első sejtjeit az oszmán birodalom területén. A feszültség először 1895-96-ban tört ki a keletanatoliai örmények nyílt felkelésében és az utána bekövetkezett véres megtorlásban. Az oszmán hatóságok és az örmények szembenállása mellett állandósult a keresztény örmény parasztok és a muzulmán kurd nomádok ellentéte is. 1909-ben ismét véres összetűzések zajlottak az örmények és törökök között Kilikiában (ma Cukurova). Az első világháborúban, kelet-anatoliai orosz csapat-mozgások nyomán, előbb a Dasnak fegyveresei lendültek akcióba, hogy elégtételt vegyenek az őket ért sérelmek miatt. Miután az orosz offenzíva

megtört, s a törökök visszafoglalták a területet, a birodalom számos városában örményellenes pogromok dühöngtek, és elrendelték a kelet-anatóliai örmény lakosság kitelepítését. A gyalogmenetben a szíriai sivatagba hajtott örmény lakosság nem bírta a megpróbáltatásokat, s csak a kivétellel elpusztult az úton. (A 19. és a 20. században örmények százezrei menekültek a törökök által szervezett népiirtások elől Amerikába, Ausztráliába, Indiába, Portugáliába, Franciaországba.)

Az erivani, gandzaki és nahicseváni kánságok és a Kurán inneni Karabagh területén (a régi örmény Siunik, Khacsen és Arcah tartományokban) vagy egy tucatnyi melikségben viszonylagos önállóságban élt az örménység. Így tudták mindvégig megőrizni nyelvüket, keresztény vallásukat és ezzel nemzeti identitásukat. Hegyi Karabaghban (melyet a szovjet kommunista rezsim 1922-ben Hegyi Karabagh Autonóm Tartományként Azerbajdzsánhoz csatolt) még 1959-ben is a lakosság 95%-a volt örmény, sőt az örmények egy részének kényszerű elvándorlása (az anyaországba való átköltözése) ellenére még máig is 83%-uk az.

Magyar-örmény történeti kapcsolatok

Az arab uralom késői korszakában alakult ki kapcsolat az örmények és a magyarok Kazár Birodalomban élő ősei között. Biborbanszületett Konstantin császár feljegyzése szerint a magyar törzsek egy töredéke a történeti Örményország északkeleti részén, Uti tartományban telepedett le, emléküket a Madzsgar nevű kerület őrizte meg, egészen a 15. századig.

A következő komoly történeti érintkezés a magyarság és az örménység között a kereszties hadjáratok idején történt. A 14. század folyamán pedig nagyszámú örmény közösség telepedett meg Kelet Európában, főleg Lengyelországban és Moldvában. (Az örmények a kelet-európai nagy kereskedelmi utakból jelentős hasznot főlöztek le, s e vagyonból egy komoly polgárosodó réteg jelenik meg a régióban.)

I. Lajos (1342-82) király idején Brassóban a Balkán-félsziget felől örmény kereskedők telepedtek meg, s kereskedőkompániát is alkottak a helyi szász céhek kárára.

A török hódoltság korában a három részre szakadt Magyarországon az örmények komoly szerepet játszottak a birodalom kereskedelmében, sőt a hódoltság ideje alatt örmény kolónia is létezett Budán, egészen 1686-ig.

Erdélyben a 17. század közepétől jelentek meg nagy számban örmények. Apafi Mihály fejedelem 1672-ben örményeket hívott be a szomszédos Moldvából. Az ez idő tájt kezdetét vevő újabb örménypogrom elől mintegy 15 ezer örmény menekült át Erdélybe a moldvai Suceava örmény püspökének, Minásznak a vezetésével. A Habsburg-uralom idején is folytatódott az örmények beáramlása, sőt I. Lipót császár az 1690-ben kiadott Diploma Leopoldinumban kiszélesítette az örmények kereskedelmi kiváltságait. Az erdélyi örmények négy nagyobb településen telepedtek le, Csíkszépvízen, Gyegyószentmiklóson, Ebesfalván (Erzsébetváros) és Besztercén (és Szamosújváron – szerk.megj.). A nyomtatott örmény írás megszületésében pedig az erdélyi születésű Misztótfalusi Kis Miklósnak is nagy szerepe volt. Az általa vésett örmény betűk alapjául szolgáltak az első örmény nyomtatott Bibliának és szertartáskönyveknek.

A 18. században Magyarországon is megjelentek az erdélyi örmények, s rövid időre komoly szerepet játszottak a tokaji borkereskedelemben. Az első világháborút lezáró békediktátumok után az erdélyi örmény leszármazottak nagy számban települtek át Magyarországra, főleg a fővárosba.

Az örmény nyelv és írásbeliség

Az örmény nyelv az indoeurópai nyelvcsalád tagja: a nyelvészek ún. nyugati ágába sorolják. Ezen belül is közelebbi rokonságban áll a balkáni ággal, amelyhez a görög, az illír, az albán, a

géta, a trák, a dák, a makedón és a fríg nyelv tartozik. Az örménység Kr. e. 13.-7. századok között hosszas vándorlásai során - eljutva a mai Ararát-medencébe - számos más néppel került közelebbi kapcsolatba. A szókészlet így számos urartui, kaukázusi, óperzsa, görög, arameus, parthus, pehlevi, arab, újperzsa, török elemmel, jövevényszóval gazdagodott.

Örményország története során sokszor világhatalmak ütközőzónájában helyezkedett el. Ezért az örmények számára létkérdéssé vált, hogy miképpen tudják nemzeti és politikai különállásukat megőrizni. Egyik lehetséges lépés az önálló örmény írásbeliség megteremtése volt. Az örmény nyelvű műveltség kibontakozásához azonban hiányzott az örmény írás, az örmény ábécé. Egy Meszrop Mastoc nevű szerzetes az örmény egyházfő megbízásából 400 körül megalkotta a teljes örmény ábécét, az egyik legtökéletesebb fonetikus írásrendszert.

A legelső feladat a Biblia és az egyházatyák műveinek lefordítása volt. A fordítás-irodalommal egy időben meglepően gyorsan és áradó bőségben indult fejlődésnek az eredeti örmény nyelvű irodalom is, úgyszólván minden műfajban: próza és vers, krónikák és énekek.

Az örmény kereszténység és az egyházszervezet

Az örménység életében a döntő fordulat a kereszténység behatolásával indult meg: eleinte a szír, majd a görög térítők egyre fokozódó működésének hatására III. Tiridat örmény király (287-330) megkeresztelkedett és még a Keletrómai Birodalmat is megelőzve, a világon elsőként, 301-ben államvallássá tette a keresztény vallást. Királyi utasításra Világosító Szent Gergely (240-320 k.), az örmények apostola irányításával egymás után kezdték lerombolni a pogány tűztemplomokat szerte az országban. Sokan áttértek a keresztény hitre. Az igehirdetés eleinte a szír és görög térítők nyelvén folyt, de hamarosan győzedelmeskedett a nép nyelve.

A írott hagyomány szerint ekkor alapították Edzsmiadzin székesegyházát, amely mind a mai napig Világosító Szent Gergely utódjainak, az örmény egyházfőknek a székhelye, a világ örménységének központja.

Az örmény egyházat régi keleti egyháznak szokás nevezni. Az örmény egyház episzkopális rendszerben működik, amelyet nagy területi egységekben érsekek koordinálnak. Az érsekek általában 3 vagy 4 püspökséget irányítanak, s egy érsekség területe általában egybeesik a történeti Örményország tartományainak területi kiterjedésével.

Bójte Csaba ferences szerzetes testvér levele Déváról minden további kommentár nélkül...

Mennyország!

A minap - mielőtt úgy döntöttem, hogy Déva és Szászváros után még máshol is nyitunk gyermekvédelmi központokat - arra gondoltam, hogy a Jó Istentől munkám fejében azt kérem, hogy ott, a mennyek országában, hol reményem szerint nekem is laknom adatik, legyen egy szép tó, ha lehet vízeséssel. Nagyon meg voltam elégedve a jó vásárral, lelkesen szervezgetem is Szovátán, meg Kolozsváron a dolgokat, de most, a halottak napja alkalmából, hogy jobban elgondolkoztam, arra a következtetésre jutottam, hogy nem jól döntöttem. Úgy érzem, hogy talán az Úr nem veszi zokon, ha végigényemet egy kissé átírom. Szeretném, ha ott, ahol nekem lakni adatik a mennyek országában, lenne egy nagy-nagy ablak. Én szépen kikönyökölnék az ablakba, és nézném a szép nagy családomat.

Mennyország!